

מקורות התורה

9 - הלכה למשה מסיני

1.

שאמרנו. וכל ענין שאין לו הוראה בכתוב, ואין לו סמך, ואי אפשר להוציא בהקש - בזה בלבד יאמרו 'הלכה למשה מסיני'. ולפיכך כאשר אמרנו²⁵: "שעורין²⁶ הלכה למשה מסיני", הקשינו על זה ואמרנו: איך תאמר עליהם שהם הלכה למשה מסיני, והלא השעורין יש להם הוראה בפסוק, באמרנו²⁷: "ארץ חטה ושערה" וכו'? והיתה התשובה בזה שהם הלכה למשה מסיני, ואין להם עקר שיצאו ממנו בהקש, ולא הוראה להם בכל התורה, ואמנם הסמכו לזה הפסוק בעין סימן, כדי שישמרו ויזכרו, ולא הנה זה מכוונת הכתוב. וזה הוא ענין אמרם: "קרא אסמכתא בעלמא", בכל מקום שזכרוהו.

ואני אסדר לה כאן רב הדינים אשר אמרו בהם 'הלכה למשה מסיני', ואפשר שהם פלם, ויתבאר לה אמתת מה שזכרתי לה, שאין מהם אפלו אחד שהוצא בהקש, ואי אפשר לסמכו לפסוק אלא על דרך אסמכתא, כמו שבארנו, וגם לא מצאנו מעולם דנים בדבר מהם או מביאים ראיה עליהם בדבר, אלא נתקבלו ממשה כמו שצוהו ה' בהם. ואלו הם: חצי לוג שמן לתודה, ורביעית שמן לנזיר, ואחד עשר יום שבין נדה

הקדמת הרמב"ם למשנה

- Compare this with the Rambam's analysis in shiur 8 of 'Perushim Hamekubalim'. There, although the halacha is already known and is NOT being learned out from the passuk, there IS still a connection with the wording of the passuk. The Rambam there (see source 4 on sheet 8) refers to סימן and אסמכתא בעלמא. Here, concerning HLM, he refers to הסמכים והרמזים וההוראות המצויים בכתוב.
- For the Rambam there seem to be 3 distinct processes of connecting the pesukim with the halacha - (i) genuine drash; (ii) remez/smach; (iii) 'asmachta bealma'. How do these differ from each other and in each case are we learning OUT, learning IN or potentially both?
- Which of these is used for the connection of dinei derabbanan to pesukim?
- Does this fit with the Ritva's shitta seen in the last sheet?

A] Examples of Halacha LeMoshe MiSinai

- A (non-exhaustive) list of Halacha LeMoshe MiSinai includes¹:

- (i) Altered vocalization of the words which end phrases: Nedarim 37b
- (ii) Reading certain biblical words as though they contained invisible vowels: Nedarim 37b
- (iii) The tradition of reading some words which aren't in the Torah, or not reading certain words which are there: Nedarim 37b
- (iv) Thresholds of transgression for receiving punishment: Yuma 80a
- (v) The threshold for most of the laws involving forbidden consumption, is eating an olive-sized amount: Yuma 80a; Succah 5b-6a; Eruvin 4b
- (vi) Forbidding Yom Kippur consumption of a date-sized amount: Eruvin 4b; Yuma 79b-80a; Succah 5b-6a
- (vii) The exemption of women from the mitzvah of living in the Succah: Succah 28a-b
- (viii) Having square boxes for the tefillin: Megillah 24b
- (ix) Breaking Shabbat to save a life: Shabbat 132a
- (x) Tithe for the poor in Ammon and Moav during the Shemitta year: Chagigah 3b

1. See the Encyclopedia Talmudit entry for 'Halacha LeMoshe MiSinai' n. 318 for a list of sources which list HLM rev

- (xi) Payment of half damages for damage resultant from the offshoots of a person's action is considered ordinary payment, not a fine: Bava Kamma 15b
- (xii) The prohibition against the first three years of a plant's produce, outside Israel: Kiddushin 38b, 39a
- (xiii) The source for the proper text of a bill which creates a sale: Kiddushin 9a
- (xiv) The source for the proper text of a bill which creates the 'kiddushin' stage of marriage: Kiddushin 9a
- (xv) The source for the mitzvah of the Aravah-Branch in the Temple: Succah 34a, 44a; Taanit 3a
- (xvi) The specifics of the communication of impurity via rooved structures: Succah 18a
- (xvii) Allowing plowing of a field in which there are 10 saplings in a certain space, until Rosh HaShanah of the Shemitta Year: Succah 34a, 44a; Taanit 3a
- (xviii) The minimal height of a succah: Succah 5b, 6b
- (xix) The minimum requisite length of the 3rd wall of a succah: Sanhedrin 4a; Succah 6b
- (xx) Invalidating mikveh if hair separates the skin from the water: Eruvin 4b; Succah 5b, 6a-b
- (xxi) Whether the determination of how long one must remain in a leprous house in order to communicate impurity to his clothing is a Biblical law or a Law communicated to Moshe at Sinai: Eruvin 4a; Succah 5b-6a
- (xxii) Forbidding 39 central forms of work on Shabbat: Shabbat 97b
- (xxiii) Defining a "wall", re walled-in areas and the permissibility of transportation in and out of those areas on Shabbat: Eruvin 4b, 15b; Succah 4a-6b
- (xxiv) Use of "gud achit/asik" pretending to extend walls to meet ceilings/floors, where legally required: Eruvin 4b; Succah 5b, 6b
- (xxv) Use of "dofen akumah" to consider a surface which is invalid as a roof of a Succah to be an extended segment of the wall: Succah 5b, 6b
- (xxvi) Throwing an object 4 Cubits in Public Property on Shabbat: Shabbat 96b
- (xxvii) The standard minimal forbidden amount for liability for transport of certain types of items between areas on Shabbat: Eruvin 4b; Succah 5b-6a
- (xxviii) The principle of "lavud" linking gaps of less than 3 hand-breadths for various laws: Shabbat 97a; Eruvin 4b; Succah 5b, 6b
- (xxix) Lack of impurity for water and blood from temple offerings: Pesachim 17b
- (xxx) The source for the Temple service of water-libation on the Succot holiday: Succah 34a, 44a; Taanit 3a
- (xxxi) A bone which is the size of a barley kernel communicates impurity of bones: Shabbat 132a; Eruvin 4a; Succah 5b-6a
- (xxxii) The size of the hole in a household vessel, to remove it from impurity: Eruvin 4b; Succah 5b-6a
- (xxxiii) Preferred mezuzah and tefillin types of leather: Shabbat 79b
- (xxxiv) Using hairs and veins from kosher animals to sew and wrap the scrolls inside tefillin: Shabbat 108a; Makkot 11a
- (xxxv) The form of the knots of the straps for tefillin: Eruvin 97a
- (xxxvi) A Nazirite violates his vow by drinking a "revi'it" amount of wine: Succah 5b-6a
- (xxxvii) Circumcision on Shabbat: Shabbat 132a

- There are special rules as to how to deal with Halacha LeMoshe MiSinai and their status in contrast to other types of halacha eg whether one can learn from them to other laws - see below
- The expression הלכה למשה מסיני is mentioned 3 times in the Mishna, 47 times in the Bavli, 36 times in the Mishne Torah and 12 times in Shulchan Aruch²

B] 'Hints' in Tanach to HLM

2. וניסוד המים בחג הלכה למשה מסיני, ויש לזה רמזים נסתרים בכתוב, ואלו שאינם מאמינים בקבלה אינם מודים בכך

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת סוכה פרק ד משנה ח

- What does the Rambam mean by רמזים נסתרים? Is this the same as אסמכתא בעלמא? Does it in any way lean more towards the position of the Ritva on asmachta that we saw in the last sheet?

2. There are many other halachot in those sefarim which are in fact HLM but the specific expression is not used - see below for other expressions of HLM
rev

• Don't read source 3 - just look at it!

3. יב וּבְחִמְשָׁה עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי מִקְרֵא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחֻגְתֶּם חַג לַה' שְׁבַעַת יָמִים: יג וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אֵשׁה בַיִת נִיחֹחַ לַיהוָה פְּרִים בְּנִי־בָקָר שְׁלֵשָׁה עֶשְׂרֵי אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׂים בְּנִי־שֵׁנָה אַרְבַּעַה עֶשְׂרֵי תְמִימִם יִהְיוּ: יד וּמִנְחֹתֶם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלֵשָׁה עֶשְׂרִינָיִם לֶפֶר הָאֶחָד לְשֵׁלֶשֶׁה עֶשְׂרֵי פְרִים שְׁנֵי עֶשְׂרִינָיִם לְאֵיל הָאֶחָד לְשְׁנֵי הָאֵילִם: טו וְעֶשְׂרוֹן עֶשְׂרוֹן לִכְבֹּשׂ הָאֶחָד לְאַרְבַּעַה עֶשְׂרֵי כִבְשִׂים: טז וְשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חֲטָאת מִלֶּבֶד עֲלֵת הַתְּמִיד מִנְחָתָהּ וְנֹסֶכֶה: ס יז וּבַיּוֹם הַשְּׁנַיִ פְּרִים בְּנִי־בָקָר שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׂים בְּנִי־שֵׁנָה אַרְבַּעַה עֶשְׂרֵי תְמִימִם: יח וּמִנְחֹתֶם וְנֹסֶכֶיהֶם לְפָרִים לְאֵילִם וְלִכְבְּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: יט וְשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חֲטָאת מִלֶּבֶד עֲלֵת הַתְּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנֹסֶכֶיהָ: ס כ וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פְרִים עֶשְׂתֵּי־עֶשְׂרֵי אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׂים בְּנִי־שֵׁנָה אַרְבַּעַה עֶשְׂרֵי תְמִימִם: כא וּמִנְחֹתֶם וְנֹסֶכֶיהֶם לְפָרִים לְאֵילִם וְלִכְבְּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: כב וְשְׂעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלֶּבֶד עֲלֵת הַתְּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנֹסֶכֶה: ס כג וּבַיּוֹם הָרִבִּיעִי פְרִים עֶשְׂרֵה אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׂים בְּנִי־שֵׁנָה אַרְבַּעַה עֶשְׂרֵי תְמִימִם: כד מִנְחָתֶם וְנֹסֶכֶיהֶם לְפָרִים לְאֵילִם וְלִכְבְּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: כה וְשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חֲטָאת מִלֶּבֶד עֲלֵת הַתְּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנֹסֶכֶה: ס כו וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פְרִים תְּשַׁעַה אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׂים בְּנִי־שֵׁנָה אַרְבַּעַה עֶשְׂרֵי תְמִימִם: כז וּמִנְחֹתֶם וְנֹסֶכֶיהֶם לְפָרִים לְאֵילִם וְלִכְבְּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: כח וְשְׂעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלֶּבֶד עֲלֵת הַתְּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנֹסֶכֶיהָ: ס כט וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פְרִים שְׁמֹנֶה אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׂים בְּנִי־שֵׁנָה אַרְבַּעַה עֶשְׂרֵי תְמִימִם: ל וּמִנְחֹתֶם וְנֹסֶכֶיהֶם לְפָרִים לְאֵילִם וְלִכְבְּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: לא וְשְׂעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלֶּבֶד עֲלֵת הַתְּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנֹסֶכֶה: ס לב וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי פְרִים שְׁבַעַה אֵילִם שְׁנַיִם כִּבְשִׂים בְּנִי־שֵׁנָה אַרְבַּעַה עֶשְׂרֵי תְמִימִם: לג וּמִנְחֹתֶם וְנֹסֶכֶיהֶם לְפָרִים לְאֵילִם וְלִכְבְּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: לד וְשְׂעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלֶּבֶד עֲלֵת הַתְּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנֹסֶכֶה: ס [מפטר] לה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ תְהִיָה לָכֶם כָּל־מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: לו וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אֵשׁה בַיִת נִיחֹחַ לַיהוָה פֶּר אֶחָד אֵיל אֶחָד כִּבְשִׂים בְּנִי־שֵׁנָה שְׁבַעַה תְּמִימִם: לז מִנְחָתֶם וְנֹסֶכֶיהֶם לֶפֶר לְאֵיל וְלִכְבְּשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: לח וְשְׂעִיר חֲטָאת אֶחָד מִלֶּבֶד עֲלֵת הַתְּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנֹסֶכֶה

במדבר פרק כט

4. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב: שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני. - שיעורין? דאורייתא הוא! דכתיב ארץ חטה ושערה וגו' ואמר רב חנן: כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר ..... אלא: הלכתא נינהו, ואסמכניהו רבנן אקראי

עירובין ד.

Background to source 5: The Torah specifies that the clothes of the Kohanim are to be made from 'shesh'. The Gemara explains that 'shesh' is linen and then searches for a textual proof that this is indeed so

5. רבינא אמר מהכא: (יחזקאל מד:יח) פִּאֲרִי פִּשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֵאשִׁים וּמְכַנְסֵי פִּשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מְתְנֵיהֶם. אמר ליה רב אשי: הא מקמי דאתי יחזקאל מאן אמרה? ולטעמך, הא דאמר רב חסדא: דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו (יחזקאל מד:ט) כָּל־בְּנֵי־בָקָר עֵגֶל לֶב וְעֵגֶל בָּשָׂר לֹא יָבֹא אֶל־מִקְדָּשִׁי. הא מקמי דאתי יחזקאל מאן אמרה? אלא: גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. הכא נמי, גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא

יומא עא:

C] The expression 'הלכה למשה מסיני'

6. מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני, שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית

משנה מסכת ידים פרק ד משנה ג

• Taking ma'aser in Amon and Moav is a purely Rabbinic halacha. How can the Mishna use the expression HLM?

7. הלכה למשה מסיני - לאו דוקא. דחין זה מן התורה, אלא כחילו היא הלכה למשה מסיני. מיהו צתוספתא משמע דהלכה למשה מסיני ממש קאמר

ר' עובדיה מברטנורא מסכת ידים פרק ד משנה ג

- How do you understand these two different approaches to the problem?
- According to the second approach, is the din still derabbanan? If so how does it come from Sinai?

8. .... 'הלכה למשה מסיני עמו'ן' ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית .... שאינה אלא כלומר דבר ברור כהלכה למשה מסיני. וכן כל ב'אמת - הלכה היא' שאומר בש"ס גבי מילי דרבנן כההיא דפ"ק בשבת (א.) לא יקרא לאור הנר באמת אמרו החזן רואה היכן התינוקות קורין, ומפרש רבינו תם התם כל באמת הלכה כתוב בירושלמי הלכה למשה מסיני. אף על גב דאיסור רואה לאור הנר מדרבנן אלא דבר ברור כהלכה למשה מסיני קאמר

רא"ש מסכת נדה הלכות מקוואות

- Which opinion in source 7 is being supported here by the Rosh?

9. אך העניין שבכל מקום שנאמר 'הלכה למשה מסיני' אין הפירוש שנמסר לו למשה ההלכות. דהלכות נאמר רק על תורה שבעל פה שלא נכתב .... רק שנמסר למשה הכח לדרשו בפלפולו מן התורה ולהמציא ההלכות

ספר פרי צדיק פרשת כי תצא - אות טו

- How does this approach of R' Tzadok radically expand the meaning of the expression HLM?
- How many different understandings have we seen of the expression 'HLM'?

D] הלכה למשה מסיני in Machloket

10. דברי קבלה אין בהן מחלוקת לעולם וכל דבר שתמצא בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה ממש רבינו

רמב"ם הלכות ממרים פרק א הלכה ג

11. שתשבע"פ הוא דרשות רז"ל ההלכות מהפסוקים ובדרשות ההם בא המחלוקת. מר אמר הכי ומר אמר הכי. וזה כמעט כל תשבע"פ זולת גרגרים איזה הלכות שהם הל"מ ואין בהם מחלוקת ולא שכחה ממש כדעת הרמב"ם .... מ"מ י"ל דהתוס' לא ס"ל כוותי' וחלילה לי להכניס ראשי בין ההרים להכריע מסברא לומר שמועה זו נאה וכו' רק דאין לנו לדחות דברי גברא מפני גברא. והלא כתב הרא"ש בתשובה שקבלה בידינו שחכמי צרפת המה בעלי תוס' היו מופלגים וגדולים יותר מהרמב"ם (!!!!!) .... דס"ל להתוס' דודאי שייך שכחה בהל"מ ודלא כדברי הרמב"ם והוא האמת הברור כשמש בצהרים לא מצד הסברא חלילה רק מתילי תילין גמרות ערוכות .... כי ידוע שחיבר פ"י משניות בילדותו .... והרי גדול הנביאים טעה ונתעלם ממנו הלכה ובוזה לא נפחת חלילה מעלתו .... עד שאמרו עליו ממש עד משה וכו'

שו"ת חוות יאיר סימן קצב

- The Chavat Yair here in this famous response to the Rambam goes on to give a comprehensive list of examples in which there is machloket in HLM!
- Some answer that he means there is machloket only in the specific details of HLM and not on whether there is a such a din in principle

12. החלק השני מה שבא בקבלה איש מפי איש הלכה למשה מסיני. ובוזה לא ימצא מחלוקת וכבר עמדו על הרמב"ם בזה דהרבה מחלוקות מצינו בהל"מ. ולולי דמסתפינא הייתי מקיים מקצת דבריו ז"ל ולומר בודאי מצינו שנחלקה בקבלה איך היתה או אם ה' הל"מ בזה או לא כי זה קיבל מרבו כן וזה כן ע"י השכחה והצרות נתבלבלה הקבלה בעו"ה ובא בה פלוגתא. אך אחר שעמדו למנין בדור א' מחכמי ישראל והסכימו רבים לדעת א' מהם שכך ה' הקבלה ונתבטלו דברי היחיד שוב לא שייך מחלוקות בדור שאחריו שיחלוק עם הדור שלפניו ולסמוך על דעת היחיד לומר כך ה' הל"מ כי זה איננו דבר דתלי בסברא כ"א בקבלה וכיון שהראשונים סמכו על הרוב שקבלו נגד קבלת היחיד אין כח בב"ד שלאחריו לחלוק על הרוב בזה. והוא נכון מאוד אם לא ימצא דבר מתנגד לזה

חתם סופר ביצה ה.

- How does the Chatam Sofer explain the existence of machloket in HLM?
- According to him, is HLM a matter of 'pure' transmission or is there a 'legal process' of rabbinic psak involved?
- Does the 'psak' element convert the specific issue from being HLM (category 2) to more like something in category 3 and what are the implications to this?

E] HLM - vs- Torah Shebichtav: Important Distinctions

13. עצם כשעורה מטמא הלכה, ורביעית דם - קל וחומר, ואין דנין קל וחומר מהלכה! (רש"י - עלם כשעורה הלכה למשה מסיני שיהא נזיר מגלה עליה, ורביעית דם אתה צא ללמוד ממנה צקל וחומר - ואין דנין קל וחומר מהלכה, דלא ניתנה 'תורה שבכתב' לידרש בשלש עשרה מדות)

שבת קלב.

- Why can't we learn a drasha from a HLM?

F] Spotting a 'הלכה למשה מסיני'

- There are a number of expressions in Chazal which (may) indicate a HLM, including:-

"באמת אמרו", "גמירי", "הלכתא גמירי לה", "גמרא גמירי לה", "הלכה", "נאמרו למשה מסיני", "הלכה מפי הקבלה", "מפי השמועה"

14. **באמת אמרו** - כל היכא דתנינן 'באמת אמרו' כאלו היא הלכה למשה מסיני, אצל לאו דוקא הלכה למשה מסיני שהרי צפרק קמא דשבת שנינו באמת אמרו החזן רואה היכן התינוקות קורין ומדרבנן היא!

ר' עובדיה מברסטרנורא מסכת תרומות פרק ב משנה א

G] The halachic power of HLM

15. **מתני'** עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם, אבל נקבותיהם מותרות מיד. מצרי ואדומי אינם אסורים אלא עד שלשה דורות, אחד זכרים ואחד נקבות, ר"ש מתיר את הנקבות מיד. א"ר שמעון: ק"ו הדברים, ומה אם במקום שאסר את הזכרים איסור עולם - התיר את הנקבות מיד, מקום שלא אסר את הזכרים אלא עד שלשה דורות - אינו דין שנתיר את הנקבות מיד! **אמרו לו: אם הלכה - נקבל, ואם לדין - יש תשובה. אמר להם: לא כי הלכה אני אומר!**

יבמות עו:

16. .... שאל, אמרו ליה: עמוני - ולא עמונית, מואבי - ולא מואבית. אקשי להו דואג כל הני קושייתא, אישתיקו. בעי לאכרוזי עליה, מיד: (שמואל ב' יז:כה) **וַעֲמִשָּׂא בְּרֵאִישׁ הַשְּׂמֹרֶת יִתְנָה הַיִּשְׂרָאֵלִי אֲשֶׁר-בָּא אֶל-אַבְיגַיִל בַּת-נָחֵשׁ וְכַתְיָב: (דברי הימים א' ב) [וַאֲבִי עַמְשָׂא] יִתֵּר הַיִּשְׂמַעְיֵאלִי! אמר רבא: מלמד, שחגר חרבו כישמעאל ואמר: כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב, כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי: עמוני - ולא עמונית, מואבי - ולא מואבית!**

יבמות עו:

- Why should the existence of an accepted and authentic tradition bring the talmudic discussion to an end?

17. אמר רבי יהושע שמעתי באוכל מזבח אחד בחמשה תמחויים בהעלם אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת משום מעילה ורואה אני שהדברים קל וחומר. אמר רבי עקיבא **אם 'הלכה' נקבל ואם לדין יש תשובה** אמר לו השב .....

משנה מסכת כריתות פרק ג משנה ט

Who's Who

Rambam	12C, Egypt
Rosh	R' Asher ben Yechiel - 13C Germany/Spain
Rav Ovadia MiBartenura	R' Ovadia b. Avraham - 15C, Italy/Israel
Chavat Yair	R' Yair Chaim Bacharach - 17C, Germany
Chatam Sofer	R' Moshe Schreiber - 18-19C, Pressburg (central Europe)
Pri Tzadik	Rav Zadok ha-Kohen Rabinowitz - 19C Poland

Chatam Sofer